Belirsizlikle kalabilme becerisi

William Empson'dan ilhamla

Ece Kılıç

Geçen hafta Claire Dederer' den "Canavar : Hayranların İkilemi" ni okurken, kitap bittikten sonra bile aklımda kalan bir şiire denk geldim.

Bu şiir, William Empson'ın "Seven Types of Ambiguity" adlı kitabından alınmış; hayatın tanımı ve ona bakışımız üzerine düşünen bir metindi.

Empson, hayatı analizle çözülemeyecek ikilemler arasında durabilme hâli olarak ele alır. Bu şiirde, zihnin her şeyi anlamlandırma ve kontrol etme çabasının bazen deliliğe ya da derin bir içsel yorgunluğa dönüşebileceğini gösterir. Şiir ise çözmek yerine o karmaşanın içinde kalabilmenin, hatta kimi zaman onu akışına bırakmanın bilgeliğine işaret eder.

"It is this deep blankness is the whole mess,
The world's end is multi-farious,
It's end at any point of a cube is surface."

"İçteki o derin boşluk, aslında bütün karmaşanın ta kendisidir. Dünyanın sonu tek bir şey değildir; çok katmanlı, çok yönlü bir çoğulluktur. Ve bir küpün herhangi bir noktasında son dediğin şey, aslında yalnızca bir yüzeydir."

Empson burada bir küp örneği verir: küpün her noktası bir sondur (surface/yüzey), yani hakikat parçalıdır ve her yöne dağılmıştır. Hepsini aynı anda tek bir merkezde toplama çabası, insanı sadece "boşluğa" sürükler. Tek bir yönden bakmak, anlamın parçalanmış doğasını yok sayar.

Küp metaforundaki mantık yalnızca hayata uygulanmaz; insan doğasını anlamaya yönelik her çaba da aynı örnekle açıklanabilir. Çünkü insan doğası ve hayat, ayrı kategoriler değil; birbirinin içinden geçen ve birbirini oluşturan yapılardır.

İngiliz konuşmacı ve yazar Alan Watts'ın ifadesine göre, kendini tanımlama çabası, kendi dişini ısırmaya çalışmakla aynıdır. Küp metaforuna atıfta bulunarak, insanın da tek bir yüzeyle sınırlanamayacak kadar karmaşık ve çok yönlü olduğunu vurgulayabiliriz.

Geriye dönüp kendimizi tanımlamaya çalıştığımız anları düşündüğümüzde, gerçekten bir doğruya mı ulaştık, yoksa kendimizi daha fazla karmaşanın içine mi sürükledik ? Bu çaba bizi kendimize yaklaştırdı mı, yoksa biraz daha mı uzaklaştırdı?

Peki alternatifimiz nedir? Gerçeklik ve benliğimize hangi yönden bakmalıyız?

Tanımlamak yerine deneyimlemeye odaklandığımızda, her şeyi kavramlara sıkıştırma ihtiyacını bıraktıkça kim olduğumuza ve gerçeğin ne olduğuna dair daha açık bir alan oluşur. İşte o zaman düşüncelerimizden, duygularımızdan ve deneyimlerimizden öte varlıklar olduğumuzu anlayabiliriz. Bu kabulleniş, değişim karşısında direnmek yerine, ona uyum sağlayabilmemize olanak tanır.

Hâl böyle olunca, belki de sorunun kaynağını başka bir yerde aramak gerekir. Açıklayamadığımız şeyi nasıl çözebileceğimizden çok, neden her şeyin açıklanabilir olması gerektiğini düşünüyoruz? Bu ihtiyaç çoğu zaman belirsizlikle kalmakta zorlanan zihnin, her şeyi kontrol etme çabasından doğar.

Aslında herhangi bir şey hakkında kaygılanabileceğimiz kadar bilgi sahibi değiliz. Bir bakıma kaygı, her şeyi öngörebileceğimizi varsayan bir kibir barındırır. Belirsizliği kontrol altına almak için planlar kurmak buna dahildir.

"Ortada çözülecek bir şey yoksa, şu an geriye ne kalır?"
-Loch Kelly

Empson'un hayatın analizle, akılla çözülemeyecek bir denge oyunu olduğunu anlattığı, felsefi olarak en meşhur dizesi şudur :

"The soul helps its walk by sifting on a cloud."
"Ruh, yürüyüşünü bir bulutun üzerinde süzülerek sürdürür."

Empson, insanın zihinsel dengesini koruyabilmesi için her şeyi rasyonalize etmeye çalışmak yerine, o belirsizliğin (*"cloud"* yani bulut) üzerinde yürümesi gerektiğini söyler. Hayatın belirsizlik ve çelişkilerini sonuna kadar analiz etmeye çalışmanın, kişinin yaşamını bir "madhouse" (tımarhane) haline getireceğini ve bu yüzden belli bir noktada durup o belirsizliği kabul etmenin hayati olduğunu belirtir.

Hayatın karmaşıklığını ("mess" diye ifade ettiği) çözmeye çalışmanın anlamsızlığını bir geometri metaforuyla anlatır. Buradaki "cube (küp)" imgesi, gerçekliğin çok boyutluluğunu temsil eder. Örneğin bir *"doğru"*, çoğu zaman sandığımız kadar sabit değildir; kişiden kişiye, deneyimden deneyime değişir. Aynı durum, bir başkası için bambaşka bir anlam taşıyabilir. Empson şunu söyler: küpün üzerindeki her nokta bir "son"dur. Eğer zihninizle bu yüzeylerin her birini aynı anda delip merkeze ulaşmaya çalışırsanız, elinizde kalan tek şey koca bir boşluk (blankness) olur.

Yani hayat çözmek için değil; onun çözülemezliğiyle birlikte yaşayabilmek için bir alan açar. Her şeyin açıklanabilir olması gerektiği fikrini gevşetir ve belirsizliğin içinde kalabilmenin de bir tür denge olabileceğini hatırlatır.

Çözmek değil, taşıyabilmek.

Foto: Alamy.com